

Raksts publicēts Liepājas Universitātes humanitāro un mākslas zinātņu žurnālā “Scriptus Manet” (Nr. 14) 2022. gadā, 8.–17. lpp.
Pieejams: <https://doi.org/10.37384/SM.2022.14.008>

ELĪNA PEINA
Liepājas Universitāte
elina.peina@gmail.com

Mūsdienu latviešu terminogrāfijas nākotne – būt vai nebūt?¹

Kopsavilkums

Mūsdienu terminu vārdnīcu izpētē leksikogrāfu un vārdnīcu izdevniecību pārstāvju pieredze un novērojumi ir ļoti svarīgi, jo tie atklāj terminu vārdnīcu izdošanas praktiskos aspektus un dod ieskatu mūsdienu leksikogrāfijas un terminogrāfijas problēmjomos. Apkopojot nozares speciālistu pieredzi, iespējams uzzināt vairāk par pašreizējo un iespējas arī tālāko ceļu terminogrāfijas attīstībā, tādēļ pētījuma laikā tika intervēti leksikogrāfi un izdevniecību pārstāji – apgāda *Zinātne* redaktore Ieva Jansone, izdevniecības *Avots* galvenā redaktore Inta Kalniņa un Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas priekšsēdētājs un Valsts valodas centra direktors Māris Baltiņš. Raksta mērķis ir, pamatojoties uz izdevēju un redaktoru viedokli, kas balstīts nozares vairāku gadu pieredzē, ne tikai atklāt mūsdienu latviešu terminogrāfijas problēmjomos un to iespējamās risinājumus, bet arī iezīmēt nozares tālāko attīstības perspektīvu. Izdevēju un terminologu viedoklis skatīts salīdzinājumā ar rezultātiem, kas iegūti pētījumā, veicot studentu tiešsaistes aptauju, kuras mērķis bija noskaidrot terminu vārdnīcu lietošanas paradumus un lietotāju viedokli vairākos ar mūsdienu terminogrāfiju saistītos problēmjomos.

Rakstā apskatīti galvenie problēmjomos mūsdienu latviešu terminradē un terminogrāfijā: nepietiekamais finansējums; laikietilpīgais darbs terminu vārdnīcu sagatavošanā; nepilnīgā izpratne par Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas statusu; dominējošais paņēmieni tiešā veidā pārņemt terminu no svešvalodas; fakts, ka darbs nozares terminoloģijas izstrādē netiek atzīts par vienu no zinātniskās darbības veidiem; terminu vārdnīcu neapstiprināšana Terminoloģijas komisijā; drukāto vārdnīcu nākotne un to konkurētspēja ar elektroniskajiem resursiem.

Latvijas leksikogrāfi un izdevēji apstiprina, ka terminogrāfijai Latvijā, lai tā mūsdienu pasaulē spētu ne tikai pastāvēt, bet arī nākotnē attīstīties, būtu jāpiedzīvo fundamentālas izmaiņas, kas saistītas gan ar finansiālo aspektu, gan Terminoloģijas komisijas lomu, gan terminradi kā akadēmiskā darba atzīšanu zinātniskajā darbā. Neraugoties uz tiešsaistes terminu vārdnīcu trūkumiem, tiešsaistes pieejamība un ērtība, šķiet, atsvēr vārdnīcu lietotāju bažas par tiešsaistes satura uzticamību un kvalitāti. Tādēļ Latvijas Nacionālajam terminoloģijas portālam, kam piešķirts nacionālā nozīmīguma statuss, šobrīd ir ļoti svarīgi kļūt par avotu, kurā ikvienam viegli pieejama jaunākā oficiāli apstiprinātā terminoloģija. Lai gan šobrīd latviešu terminogrāfijā ir vairāki fundamentāli problēmjomos, kas prasa būtiskas izmaiņas ierastajā sistēmā, virzība uz risinājumu nodrošinās nozares attīstību, tās pētniecību, jaunu terminoloģijas resursu izstrādi un sabiedrības pieeju jaunākajai nozares terminoloģijai.

---

¹ Pētījums izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda projekta „Liepājas Universitātes personāla akadēmiskā karjera: kvalitāte un ilgtspēja doktora studijās” finansiālu atbalstu (Nr. 8.2.2.0/20/I/007)

Raksturvārdi: latviešu terminogrāfija, terminu vārdnīcas, leksikogrāfija

THE FUTURE OR LATVIAN TERMINOGRAPHY – TO BE OR NOT TO BE?

Summary

The experiences and observations of lexicographers and dictionary publishers are very important for the study of contemporary terminological dictionaries, as they not only reveal practical aspects of publishing terminological dictionaries but also provide insight into the challenges of contemporary lexicography and terminography. Therefore, within the framework of the study, lexicographers and publishing representatives were interviewed – the editor Ieva Jansone (*Zinātne* Publishing House), the editor-in-chief Inta Kalniņa (*Avots* Publishing House), the chairman of the Terminology Commission of the Latvian Academy of Sciences and director of State Language Centre, Māris Baltiņš. The aim of the article is not only to highlight the main problems of Latvian terminography today (founded on the knowledge of publishers and editors with several years of experience in the field) and their possible solutions but also to shed light on the further development of the field. The opinions of publishers and terminologists were juxtaposed with the results of an online survey conducted among students regarding the use of dictionaries and their views on current issues in contemporary terminography.

The article presents the main challenges of contemporary Latvian terminology and terminography: lack of financial resources; time-consuming work in creating a terminological dictionary; incomplete understanding of the status of the Terminology Commission of the Latvian Academy of Sciences; prevailing method of taking the term directly from a foreign language; development of specialised terminology is not recognised as a scientific work; publication of dictionaries not approved by the Terminology Commission; the future of printed dictionaries and their competitiveness with electronic resources.

Lexicographers and publishers confirm that, for the existence and development of Latvian terminography, fundamental changes should be made related to financial funding, the role of the Terminology Commission, and the recognition of terminology development as scientific work. Despite the shortcomings of electronic terminological resources, online accessibility and convenience seem to outweigh dictionary users' concerns about the reliability and quality of the source. Therefore, the importance of the Latvian National Terminology Portal, established with a status of national importance, to make the latest official terminology easily accessible and usable by everyone is crucial. Although some fundamental current problems in Latvian terminography require significant changes, moving towards a solution will ensure the development of the field, its research, the development of new terminological resources, and public access to the latest specialised terminology.

Keywords: Latvian terminography, terminological dictionaries, lexicography.

Pēdējo piecu gadu laikā Latvijā izdoti vien 10–15 terminoloģiska rakstura izdevumi, lai gan vēl gadsimtu mijā šāds izdevumu skaits bija attiecināms uz katru gadu. Mūsdienu terminu vārdnīcu izpētē leksikogrāfu un vārdnīcu izdevniecību pārstāvju pieredze un novērojumi ir ļoti svarīgi, jo tie atklāj terminu vārdnīcu izdošanas praktiskos aspektus un dod ieskatu mūsdienu leksikogrāfijas un terminogrāfijas problēmjasautājumos. Apkopojot nozares speciālistu pieredzi, var uzzināt vairāk par pašreizējo un iespējams arī tālāko ceļu vārdnīcu izdošanas praksē, tādēļ pētījuma laikā tika intervēti izdevniecību pārstāji. Uz interviju tika aicinātas tās izdevniecības, kuru pirmsākumi meklējami pirms 1990. gada un

kuras vēl joprojām nodarbojas ar vārdnīcu izdošanu, – *Zinātne* un *Avots*. 2018. gada 24. oktobrī tika intervēta izdevniecības *Avots* galvenā redaktore Inta Kalniņa (Kalniņa 2018) un 1. novembrī – apgāda *Zinātne* redaktore Ieva Jansone (Jansone 2018). Viedokļu daudzpusībai 2020. gada 16. jūnijā aktuālākie jautājumi tika pārrunāti ar Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas priekšsēdētāju un Valsts valodas centra direktoru Māri Baltiņu, tādā veidā dodot iespēju komentēt, skaidrot un izteikt savu redzējumu par terminogrāfijas tagadni un nākotni Latvijā. Šajā rakstā tiek skatīti daži no intervijās pārrunātajiem jautājumiem.

Raksta mērķis ir, pamatojoties uz izdevēju un redaktoru izteikto viedokli, kas balstīts daudzu gadu pieredzē, ne tikai atklāt mūsdienu latviešu terminogrāfijas problēmjaudājumus un to iespējamās risinājumus, bet arī iezīmēt nozares tālāko attīstību. Šis raksts atspoguļo vienu aspektu no promocijas darba “Mūsdienu latviešu terminogrāfija: teorētiskās atziņas, situācijas pārskats un pragmatiskais aspekts”, kura pētījuma objekts ir mūsdienu latviešu terminogrāfija un 450 terminoloģiska rakstura vārdnīcu, kas izdotas no 1990. gada līdz 2022. gadam. Izdevēju un terminologu viedoklis skatīts sastatījumā ar rezultātiem, kas iegūti pētījumā, veicot studentu tiešsaistes aptauju, kuras mērķis bija noskaidrot terminu vārdnīcu lietošanas paradumus un lietotāju viedokli vairākos ar mūsdienu terminogrāfiju saistītos problēmjaudājumos. Aptauja veikta 2021. gadā no marta līdz jūnijam, par mērķauditoriju izvēloties bakalaura, maģistra un doktorantūras līmeņa studentus dažādās augstskolās. Aptaujas veidlapu aizpildīja 161 students: no tiem 106 ir bakalaura, 15 maģistra un 40 doktora studiju līmeņa studenti. Iegūtie dati klasificēti un analizēti, balstoties uz vairākiem parametriem – respondentu studiju līmeni, studiju zinātņu nozari, vārdnīcu lietošanas paradumiem u. c. pazīmēm. Šajā rakstā iekļauti tikai daži aptaujā iegūtie rezultāti un secinājumi, un tie galvenokārt izmantoti viedokļu salīdzināšanai.

Sarunā ar Baltiņu ļoti skaidri tika iezīmēti šobrīd galvenie problēmjaudājumi mūsdienu latviešu terminradē un terminogrāfijā (Baltiņš 2020):

- 1) pastarpinātais un nepietiekamais finansējums;
- 2) laukietilpīgais darbs terminu sarakstu sagatavošanā;
- 3) nepilnīgā izpildvaras izpratne par Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas (LZA TK) statusu un būtību;
- 4) dominējošais primitīvais veids pārņemt terminu no svešvalodas, aizmirstot, ka terminoloģijā ir svarīgs konservatīvisms un pārmantojamības princips;
- 5) terminrade prasa nopietnu kompetenci gan savā nozarē, gan vairākās valodās, taču Latvijā darbs nozares terminoloģijas izstrādē netiek atzīts par vienu no zinātniskās darbības veidiem.

Iespējams terminu vārdnīcas tiek izdotas arvien retāk, un tieši finansējuma trūkums ir galvenais iemesls izdevniecību pasivitātei vārdnīcu izdošanā. Citējot Kalniņu, izdevniecība *Avots* vārdnīcas vairs neplāno izdot: “Mēs neieņemam tik daudz, lai varētu organizēt un izdot kādas jaunas un lielas vārdnīcas. Mūsdienās

nevienu izdevniecība bez papildu finansējuma nevar to atļauties. Ieguldījumi vārdnīcas izdošanā ir pārāk lieli, pircēju diemžēl Latvijā vairāk nav, kā arī izdevniecība finansiāli to nevar vairs atļauties.” (Kalniņa 2018) Arī Jansone piekrīt, ka šobrīd terminogrāfijā finansējuma piesaiste ir lielākā problēma: “Terminu vārdnīcas izdošanā ir iesaistīti ļoti daudz cilvēki – tulkotājs, visu valodu redaktori, vēl viens redaktors, kas to visu pārbauda u. c. speciālisti. Visi šie finansiālie posteņi saistīti ar vārdnīcas izdošanu.” (Jansone 2018) Nēmot vērā, cik laukietilpīgs un cilvēkresursu patērējošs ir terminu vārdnīcas sagatavošanas un izdošanas process, finansiālā nodrošinājuma trūkums ir galvenais faktors, kas šobrīd kavē ne tikai jaunu terminu vārdnīcu izdošanu. Iespējams, ka to var risināt ar jaunu valsts pētījumu programmu pasūtījumu vai grantu piesaisti Latvijas vai Eiropas mērogā, taču tikmēr izdotās vārdnīcas strauji noveco un vairākās nozarēs joprojām terminu vārdnīcu trūkst.

Andrejs Veisbergs 2015. gadā apgalvojis, ka “gandrīz jebkura vārdnīca (iespējams, izņēmums varētu būt mirušo valodu vārdnīcas) strauji un neatvairāmi noveco un prasa, vai nu atjaunināšanu/papildināšanu (*updating*) vai pilnīgu pārstrādi (*full revision*), vai jaunas vārdnīcas veidošanu” (Veisbergs 2015: 134). Tādēļ nav zināms, “cik ilgi pastāvēs lielapjoma drukātās vārdnīcas, un kur ir robeža, kur elektroniskie resursi ir pieejamāki, vieglāk un lētāk atjaunojami un koriģējami. Domājams, ka tuvākajās desmitgadēs vidēja apjoma drukātās vārdnīcas neizzudīs pavisam, bet arī tās arvien vairāk aizstāj digitalizētie, mobilie nesēji.” (Veisbergs 2015: 156) Lai uzsvērtu, cik strauji attīstās viedoklis par šo tēmu, jāsalīdzina, ko Veisbergs saka dažus gadus vēlāk – 2020. gada intervijā viņš daudz kategoriskāk apgalvo, ka drukātajām vārdnīcām nav drošas nākotnes: “Man žēl, bet, jā, uz to mēs ejam ļoti strauji. Mazās un vidējās – skolām, iesācējiem – kādu laiciņu vēl būs, bet pavisam lielās nez vai vairs drukās.” (Mieriņa 2020)

Baltiņš piekrīt, lai radītu jaunu vārdnīcu, ir jābūt pietiekami lielam finansējumam, un bez tā apgādi nav ieinteresēti jaunas vārdnīcas sastādīt. Taču ļoti svarīgi ir arī tas, ka jaunai vārdnīcai ir jābūt skaidri noteiktam adresātam. Vārdnīcu sastādītājiem ir jāvienojas un vārdnīcas sastādīšanas gaitā jāpatur prātā vārdnīcas adresāts – skaidri jāraksturo vārdnīcas potenciālais lietotājs un jāizzina viņa vārdnīcas lietošanas paradumi. Šādu detaļu noskaidrošana ietekmē gan terminu vārdnīcas makrostruktūru, gan mikrostruktūru. Aptaujā studentiem šo pazīmi “Vārdnīca pēc adresāta ir domāta tieši studentiem, kas apgūst attiecīgo jomu” bija nepieciešams novērtēt pēc svarīguma. 75 % respondentu šis kritērijs ir mazsvarīgs vai tikai daļēji svarīgs; atlikušajiem 25 % – svarīgs vai ļoti svarīgs. Lai gan no vārdnīcu lietotāja aspekta šis kritērijs nav uzrādīts kā ļoti nozīmīgs, taču konceptuāli (gan makrostruktūras, gan mikrostruktūras līmenī) kritērijs “lietotājam draudzīgs” ir ļoti svarīgs, tādēļ tas būtu izsverams ne tikai vārdnīcas nosaukumā vai ievadā, bet arī visā tās saturā. Piemēram, balstoties uz veiktās aptaujas rezultātiem, var secināt, ka medicīnas un humanitāro zinātņu studenti nepievērš tik lielu uzmanību valodiskajam aspektam vai dotajiem terminu ekvivalentiem citās valodās, bet gan izmanto terminu vārdnīcu galvenokārt kā

informācijas uzziņu līdzekli, līdz ar to lielākā uzmanība tiek pievērsta termina skaidrojumam. Studenti terminu vārdnīcas visbiežāk izmanto, lai noskaidrotu kādu studiju procesā lietota termina nozīmi un priekšroku dod daudznazaru tiešsaistes terminu datubāzēm, taču tām jābūt regulāri atjaunotām un papildinātām.

Vārdnīcu lietotāju ieradumi un lietošanas paradumi nosaka konkrētā lietotāja vai konkrētās lietotāju grupas (piemēram, studentu, tulkotāju u. c.) valodas vajadzības, tādēļ jautājums par valodu nonācis arī šī pētījuma redzeslokā. Tā kā mūsdienu leksikogrāfija balstās uz lietotāju valodas vajadzībām, vārdnīcas sastādīšanas laikā ir ļoti svarīgi šo aspektu “lietotājam draudzīgs” ieviest praksē. Leksikogrāfs Anrī Bežuēns (*Henri Béjoint*) uzskata, ka vārdnīcas sastādīšanas procesā “lietotāju vajadzību un prasmju” izpēte veicina vārdnīcu lietotājam draudzīga resursa izveidi (Béjoint 2000: 167).

Baltiņa izvirzīto problēmjautājumu par terminu tiešu pārceļšanu no svešvalodas, nevis latviskošanu, skaidro Jansone: “Ļoti bieži jūtam trūkumu latviska termina izveidē. Šis process tomēr ir lēnāks nekā jauna jēdziena ienākšana caur svešvalodām. Sanāk, ka mēs šim procesam visu laiku dzenamies pakal un nespējam tikt līdz. Kamēr mēs gribam panākt, tikmēr tas jau ir valodā nostiprinājies. Es pilnībā piekrītu, ka termini jārada latviski, bet nedomāju, ka galīgi jāiznīdē jau ienākušais. Katrai valstij ir savas tradīcijas, piemēram, vācieši viennozīmīgi veido terminu savā valodā, bet mēs esam liberālāki. Bet vai mēs esam liberālāki tādēļ, ka nevaram izdomāt, vai tādēļ, ka nespējam? Līdz ar to procesi notiek paralēli, kas nav īsti labi. Tomēr pamatdomai ir jābūt nemainīt to, kas ir jau nostabilizējies. Varbūt tie termini nav īpaši veiksmīgi, bet mainīt gan nevajadzētu.” (Jansone 2018) Jansone arī piekrīt, kamēr pētniekiem terminradi neieskaita oficiāli darba slodzē, tikmēr terminoloģijas attīstības temps paliks tāds pats vai sliktākajā gadījumā – samazināsies. “Nav vairs daudz cilvēku, kas ar to varētu nodarboties, jo līdz šim viņi ir strādājuši aiz mīlestības pret latviešu valodu. Apakškomisijas strādājušas sabiedriskā kārtā. Vecie zinātnieki atslābst un ar to vairs nevar nodarboties, bet jauni zinātnieki nav gatavi ziedot savu jau tā mazo brīvo laiku šai nozarei.” (Jansone 2018) Līdzīgi notiek arī izdevniecībā *Avots*: “Nav šobrīd autoru, kas varētu atļauties strādāt par to atalgojumu, ko varam samaksāt. Jaunie to nedarīs, jo viņiem nav laika un intereses, un ir cits dzīves ritms. Un tie, kas māc un zina to lietu, ir gados, tie nespēj vairs. Varbūt kas mainīsies. Varbūt vairāk varēsīm izstrādāt elektroniskos variantus.” (Kalniņa 2018) Nākas secināt, ka terminoloģijas darba atzīšana par vienu no zinātniskās darbības veidiem ne tikai veicinātu latviešu terminoloģijas un terminogrāfijas attīstību, bet arī nodrošinātu sabiedrību ar jaunāko terminoloģiju, kas ļautu attīstīties zinātnes valodai un nodrošinātu konsekventu terminu lietošanu konkrētajās nozarēs.

Katrā valstī ir noteikta kārtība, kādā notiek terminoloģijas standartizācijas process. Latvijā terminoloģijas procesu pārzina LZA TK (kopš 1946. gada). Ir izstrādāti normatīvie akti, kas nosaka terminoloģijas procesā iesaistīto iestāžu un

organizāciju atbildību un funkcijas (Baltiņš 2007; Baltiņš 2013). Un tomēr ar šo procesu saistāms vēl kāds problēmjaucējums. Lai gan LZA TK apstiprinājums jebkurai terminu vārdnīcai dod profesionalitātes, zinātniskuma un kvalitātes zīmogu, tikai apmēram piektā daļa no šajā pētījumā iekļautajām vārdnīcām ir saņēmušas LZA TK apstiprinājumu. Kalniņa atklāj, ka “terminu vārdnīcas neapstiprinām, jo tas ļoti ilgi ilgst. Tas ārkārtīgi sarežģī un aizkavē darbu, jo Terminoloģijas komisija tik bieži nesanāk kopā kā kādreiz. Mums ir zināmi cilvēki, kas strādā komisijā, tad mēs piezvanām un noskaidrojam, vai tā var palikt, kā mums ir. Un vispār no valodniekiem kā tādiem ļoti grūti dabūt vienu konkrētu atbildi. Kad tu viņiem zvani, viņi pusstundu “no vienas puses varētu tā, bet ja tas ir tā, tad varētu būt tā”. Un tu netiec pie konkrētas atbildes. Grūti ar viņiem. Vai viņi baidās vienu konkrētu atbildi pateikt? Ir jau skaidrs, ka valoda ir dzīva, tas jau nav slikts, bet, ja ir jāpieņem lēmums, tad tu sēdi un nesaproti, ko viņš tev ir gribējis pateikt.” (Kalniņa 2018) Savukārt Baltiņš to skaidro citādāk: “Latvijas fenomens diemžēl ir tāds, ka dažiem cilvēkiem, it īpaši izdevējiem, arī par skolu mācību grāmatām bija šis viedoklis – tas ieraksts, ka vārdnīca ir apstiprināta Terminoloģijas komisijā, tas ir tīrais sovetisms, tas ir briesmīgi un kavē uzņēmējdarbību un tālāko izdošanu.” (Baltiņš 2020) Tā kā vārdnīcas izdošana bez oficiālas LZA TK apstiprināšanas nav aizliegta, lielu daļu terminoloģisko resursu veido vārdnīcas, kuras neviens nav pārskatījis, rediģējis un akceptējis. Baltiņš gan uzsver, ka svarīgāks par formālo apstiprināšanas aspektu ir vārdnīcas sastādītāja profesionalitāte un atbildība, jo arī apstiprinātajās vārdnīcās ne visi termini ir tikuši apspriesti komisijā. “Un apstiprināšanas fakts vien vēl nenodrošina vārdnīcas kvalitāti. Komisija aicina iesniegt izskatīšanai problēmgadījumus, kad nepieciešama izšķiršanās par jauna jēdziena nosaukumu, kad nosakāms atbilstošais ekvivalents, turklāt jāpiebilst, ka ne visas tematiskās apakškomisijas strādā ar vienlīdz lielu intensitāti.” (Baltiņš 2020) Studentu aptaujā skalā no “mazsvarīgi” līdz “ļoti svarīgi” bija jānovērtē kritērijs “Vārdnīca ir Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas apstiprināta”. 98 no 161 jeb 60 % respondentu šo kritēriju ir vērtējuši kā “svarīgu” un “ļoti svarīgu”; 19 % respondentu tas ir daļēji svarīgi un 21 % tas ir mazsvarīgi. Tātad nedaudz vairāk kā pusei šis apstiprināšanas fakts tomēr ir svarīgs, tā ir uzticēšanās institucionālai terminoloģijas uzraudzībai.

Pēdējais jautājums “Kādām pazīmēm, Jūsaprāt, ir jāpieņem ideālai terminu vārdnīcai? Miniet 2–3 pazīmes!” anketā tika iekļauts, lai ļautu studentiem brīvā veidā izteikt savas domas par to, kādas iezīmes piemīt, viņuprāt, ideālai terminu vārdnīcai. Uz šo jautājumu ir atbildējuši 156 respondenti, un sniegtajās atbildēs 24 reizes sastopams vārds “uzticama” vai “apstiprināta”, kas norāda uz to, ka terminu vārdnīcai vai datubāzei ir jābūt šim terminologu kvalitātes apstiprinājumam, piemēram [pasvītrojums mans – E. P.]:

- *Pārdomāti un saprotami skaidrojumi, kas ir profesionāļu apstiprināti;*
- *Autoritatīvs apstiprinājums, terminologu un nozares speciālistu kopdarbs;*
- *Pēc iespējas vairāk šķirkļu, zinātniski apstiprināti;*

- *Pamatots un precīzs termina skaidrojums, precīza atbilstība nozarei, apstiprināts termins, atsauces uz lietojumu, ja tādas ir;*
- *Ekvivalenta pieejamība, terminu skaits, vārdnīcas uzticamība;*
- *Uzticamība, precizitāte, pieejami izmēloši terminu skaidrojumi.*

Ar vārdu “uzticama” iespējams saprast ne tikai to, ka vārdnīcā vai terminu datubāzē būtu jāiekļauj tikai terminologu un jomas speciālistu apstiprināti termini, bet arī tas, ka pašam avotam (drukātai vārdnīcai vai elektroniskai datubāzei) ir jābūt uzticamam avotam, uz kuru var paļauties un ko var izmantot pētniecības procesā. Kā rāda aptaujas rezultāti, vārdnīcu lietotājiem terminoloģijas procesa pārraudzītāju kvalitātes apstiprinājums ir svarīgs.

Veiktās aptaujas rezultāti atklāj, ka gandrīz 75 % respondentu visbiežāk ikdienā izmanto tiešsaistes terminu vārdnīcas. Baltiņš intervijā uzver, ka elektroniskās vārdnīcas neizkonkurēs drukātās vārdnīcas. Kaut kāda daļa drukāto vārdnīcu paliks, bet tās nedrīkst būt pārlietu dārgas un tām būtu jābūt ar skaidrāku centrējumu, kas būtu interesants vai konkurētspējīgs. Arī Jansone uzsver, ka vārdnīcas tematikai ir jābūt interesantai, kā arī to, ka mērķauditorijai ir liela nozīme, jo tā nosaka, vai šī vārdnīca ir vajadzīga. Noteicošais faktors nedrīkst būt, vai to varēs pārdot, jo par pārdošanu var pacīnīties – reklamēt, prezentēt, pārliecināt. Baltiņš min, ka drukātajām vārdnīcām piemīt pabeigtība, taču elektroniskā vārdnīcā jebkurā mirklī kaut kas var mainīties. Var piekrist šim Baltiņa apgalvojumam, bet vai terminu vārdnīcas lietotājam “pabeigtība” ir svarīga? Valoda nemitīgi mainās, rodas jauni termini, vecie iegūst jaunas un zaudē iepriekšējās nozīmes – šis ir process, kuram grāmatrūpniecība, tostarp – drukātie terminogrāfijas izdevumi, nevar tikt līdzī. Jansone elektroniskās vārdnīcas raksturo kā ļoti labu iespēju: “Noteikti vajag elektroniski jebkuru vārdnīcu, tas ir skaidrs. Vai to var izdot grāmatā, protams, tas atkarīgs no resursiem. Bet noteikti vajag elektroniski. Tas ir viennozīmīgi. Elektronisko vienmēr var atjaunināt, papildināt, pamainīt. Bet vispār enciklopēdijas un vārdnīcas var iztikt arī bez papīra formāta. Protams, par to man arī sāp sirds, bet neko nevar darīt.” (Jansone 2018) Savukārt izdevniecības *Avots* pārstāve uzskata, ka tehnoloģijas ļoti apdraud grāmatu izdošanu: “Diemžēl pat bibliotēkas praktiski vairs neiepērk grāmatas, un lūdz – iedodiet elektronisko versiju. Tiklīdz *Tilde* vai kas ieliek ko jaunu, tā viss. Tas ļoti samazina pircēju skaitu.” (Kalniņa 2018)

Aptaujā studentiem tika lūgts minēt galvenos iemeslus, kādēļ atsevišķās situācijās priekšroka ir drukātas vārdnīcas izmantošanai. Interesanti, ka visbiežāk izvēle par labu drukātajai vārdnīcai ir iespēja veiksmīgāk izveidot atsauci. Tāpat šīs atbildes apstiprina, ka studentiem ne vienmēr ir iemaņas un nepieciešamās zināšanas bibliogrāfisko sarakstu un atsauču veidošanā. Pēc studentu domām, bibliogrāfisko vienību izmantotās literatūras sarakstā ir vieglāk veidot drukātam resursam. Lai gan tikai 33 % studentu uzskata, ka drukātajai terminu vārdnīcai piemīt lielāka uzticamība, citas atbildes liecina par to, ka studenti zinātniskajā rakstīšanā kritiski attiecas pret tiešsaistes resursiem. Šīs atbildes apstiprina, ka ne vienmēr tiešsaistes vārdnīcā informāciju atrast ir ātrāk. Tas ir ātri, ja iepriekš jau

ir zināms, cik uzticama ir konkrētā datubāze, citādi tiek zaudēts laiks, lai pārliecinātos par tās uzticamību, vai, kā minēts vienā no atbildēm, tāpat pēc tam vārds tiek meklēts drukātā resursā, lai varētu pārliecināties par tiešsaistes resursa uzticamību un pareizību. Arī “pret jaunu datubāzu veidošanu jāizturas visai piesardzīgi, apzinoties, ka vairāku datubāzu esamība drīzāk samulsina termina meklētāju, nevis viņam palīdz. Turklāt ļoti kritiski būtu jāizturas pret datubāzēm, kurām nav definēti skaidri izveides principi un terminu avoti.” (Balčiņš 2009: 8)

Pašmāju leksikogrāfi un izdevēji apstiprina, ka terminogrāfijai Latvijā, lai tā mūsdienu pasaulē spētu ne tikai pastāvēt, bet arī nākotnē attīstīties, būtu jāveic fundamentālas izmaiņas, kas saistītas gan ar finansiālo aspektu, gan Terminoloģijas komisijas lomu, gan terminradi kā akadēmiskā darba atzīšanu zinātniskajā darbā.

Nemot vērā tiešsaistes vārdnīcu trūkumus, to pieejamība un ērtība, šķiet, atsver vārdnīcu lietotāju bažas par tiešsaistes satura uzticamību un kvalitāti. Atliek cerēt, ka tiešsaistes vārdnīcu veidotāji un uzturētāji ieguldīs laiku un nepieciešamos līdzekļus, lai panāktu pilnīga tiešsaistes resursa uzticamību tā lietotājiem. Tādēļ arvien lielākas cerības tiek liktas uz Latvijas Nacionālo terminoloģijas portālu, kam piešķirts nacionālā nozīmīguma statuss.

Neskatoties uz esošajām problēmām, tomēr nozarē redzami uzlabojumi un attīstība. Izstrādāta Latvijas Zinātņu akadēmijas stratēģija 2021.–2027. gadam, kurā “noteikts, ka LZA TK pamatmērķis ir sabiedrības terminoloģisko vajadzību operatīva un kvalitatīva apmierināšana visās svarīgākajās jomās un šī mērķa sasniegšanai izvirzāmi šādi uzdevumi: noteikt terminoloģiskā darba prioritātes valstī; pārskatīt un precizēt latviešu terminoloģijas attīstības teorētiskos pamatus; atzīt darbu nozares terminoloģijas izstrādē par vienu no zinātniskās darbības veidiem; sakārtot apakškomisiju darbu, nepieciešamības gadījumā ierosināt apakškomisiju reorganizāciju, jaunu apakškomisiju vai speciālu terminologu darba grupu izveidi; sadarbībā ar Valsts valodas centru nodrošināt jaunpieņemto terminu un komisijas darba materiālu publiskošanu Nacionālajā terminoloģijas portālā; veidot ciešāku sadarbību ar citām iesaistītajām institūcijām gan Latvijā, gan Eiropas Savienībā; veikt esošo terminoloģisko resursu inventarizāciju; nodrošināt saikni ar sabiedrību, skaidrojot LZA TK lēmumus un pamatnostādnes; integrēt nozaru terminoloģijas jautājumus visu līmeņu augstākās izglītības programmās.” (Gadagrāmata 2022: 74–75)

Cerības vieš arī izveidotā koncepcija par terminoloģisko resursu apraksta principiem, lai vienotā veidā varētu kopīgā sarakstā apkopot gan atsevišķos iespieddarbos iznākušos terminu sarakstus, gan tos, kas publicēti periodikā, turpinājumiem vai pielikumu veidā iekļauti grāmatās, kā arī to ievaddaļas aprakstus. (Balčiņš 2020) Šāds saraksts būtiski atvieglotu turpmākos pētījumus latviešu terminoloģijas vēsturē, kā arī sekmētu sadarbību starp zinātnes vēstures pētniekiem un terminologiem.

Turklāt sagatavošanā ir vairākas terminu vārdnīcas, piemēram, ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu tiek realizēts projekts “Izglītības terminu skaidrojošā

tiešsaistes vārdnīca” (projekta grupas vadītāja Diāna Laiveniece), kurā tiek apkopoti terminu ekvivalenti latviešu, angļu, vācu, franču un krievu valodā, lai nodrošinātu izglītības terminoloģijas attīstību, izglītības terminu kvalitatīvu lietojumu un vienotas izpratnes veidošanos. Arī Latvijas Universitātes Akadēmiskajam apgādam sagatavošanā ir viena terminu vārdnīca – “Sociālā darba terminoloģijas vārdnīca” (zinātniskās redaktors Baiba Bela un Līga Rasnača).

Lai gan šobrīd latviešu terminogrāfijā ir vairāki fundamentāli problēmjasautājumi, kas prasa būtiskas izmaiņas ierastajā sistēmā, virzība uz risinājumu nodrošinās nozares attīstību, jaunu terminoloģijas resursu izstrādi un sabiedrības pieeju jaunākajai nozares terminoloģijai.

Literatūra

- Baltiņš, Māris (2007). Terminoloģijas procesa normatīvā bāze: esošais un vēlamais. *Latviešu valoda – patstāvīgā un mainīgā. Valsts valodas komisijas raksti*, 3. sējums. Rīga: Zinātne, 32.–53. lpp.
- Baltiņš, Māris (2009). Daži mīti par latviešu terminoloģiju XXI gadsimta sākumā un to kļiedšana. *Terminoloģija un speciālā leksika lietojumā un sistēmā. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 136. dzimšanas dienas atceres starptautiskās zinātniskās konferences materiāli*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 6.–9. lpp.
- Baltiņš, Māris (2013). Terminrades process un principi. *Latviešu valoda*. Red. A. Veisbergs. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 415.–433. lpp.
- Baltiņš, Māris (2020) [intervija]. Saruna ar Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas priekšsēdētāju un Valsts valodas centra direktoru Māri Baltiņu 2020. gada 16. jūnijā Rīgā. Audioieraksts. Glabājas E. Peinas personiskajā arhīvā.
- Béjoint, Henri (2000). *Modern lexicography: an introduction*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Gadagrāmata (2022). Latvijas Zinātņu akadēmijas Gadagrāmata 2022. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija. Pieejams: https://www.lza.lv/images/darbibas-parskati/LZA_GG-2022.pdf [sk. 30.01.2023.]
- Jansone, Ieva (2018). *Saruna ar apgāda “Zinātne” redaktori Ievu Jansoni 2018. gada 1. novembrī*. Audioieraksts. Glabājas E. Peinas personiskajā arhīvā.
- Kalniņa, Inta (2018). *Saruna ar izdevniecības “Avots” galveno redaktori Intu Kalniņu 2018. gada 24. oktobrī*. Audioieraksts. Glabājas E. Peinas personiskajā arhīvā.
- Mieriņa, Madara (2020). *Kā top vārdnīcas mūsdienās? Intervija ar Andreju Veisbergu*. 2020. gada novembrī. Pieejams: <https://www.tilde.lv/par-tildi/tildes-sarunas/ka-top-vardnicas-musdienas> [sk. 30.01.2023.]
- Veisbergs, Andrejs (2015). Latviešu-angļu vārdnīca – vēsture, papildināšana un pārbūve. *Vārdnīcas un valoda. Valsts valodas komisijas raksti*, 7. sējums. Rīga: Zinātne, 134.–160. lpp.